

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 5 นี้ จะแบ่งหัวข้อการเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. การอภิปรายผลการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด
2. เพื่อศึกษาให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบข้อที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด พบว่ากลุ่มตัวอย่างประชาชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง มีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย ในกระบวนการวางแผนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง ($\bar{x} = 2.22$) ในภาพรวม แต่เมื่อพิจารณาในรายประเด็น จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างดังกล่าว มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง แบ่งออกเป็นกิจกรรม 2 กลุ่ม คือ การมีส่วนร่วมปานกลาง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นการมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

ข้อค้นพบข้อที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากสมมุติฐานปัจจัยกำหนดที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ได้แก่ ผลประโยชน์จากการเข้าร่วม อุดมการณ์รักท้องถิ่น บทบาทของผู้นำ

และบทบาทของเครือข่ายชุมชน ผู้วิจัยทดสอบสมมุติฐานจากการวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และวิเคราะห์เชิงคุณภาพพบว่าสมมุติฐานที่ยืนยัน

บทบาทของผู้นำมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

บทบาทของผู้นำ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

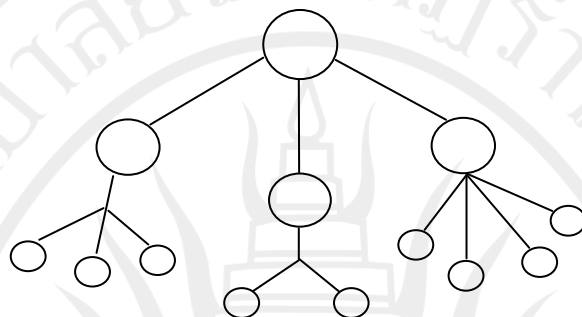
อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา พบว่าปัจจัยกำหนดที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ได้แก่ บทบาทของผู้นำ เป็นปัจจัยหลัก ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสรุปของแสวง รัตนมงคลมาส (2543 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ซึ่งได้สรุปถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยเชิงเงื่อนไขของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมจะมีลักษณะ 2 ด้านในเวลาเดียวกันคือ ด้านหนึ่งจะเปิดโอกาสให้คนบางกลุ่มเข้าไปมีบทบาทในนโยบาย แต่อีกด้านจะสร้างข้อจำกัดเชิงอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ปัจจัยภายใน เมื่อพิจารณาจากมิติเชิงแรงจูงใจของบุคคล การจะเข้าไปร่วมกิจกรรมใด ๆ จะต้องมีจุดร่วมในกรณีใดกรณีหนึ่งหรือทั้ง 3 กรณีข้างล่างซึ่งจะนำไปสู่การสร้างพันธมิตรในการมีส่วนร่วม คือ

- 2.1 จุดร่วมอุดมการณ์เดียวกัน (Common Ideology)
- 2.2 จุดร่วมในผลประโยชน์ (Common Interest)
- 2.3 จุดร่วมในตัวบุคคล (Personality)

ภาพประกอบ 6 บทบาทผู้นำเชิงอุปถัมภ์

ที่มา : (แสวง รัตนมงคลมาส. 2543 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมระหว่างคนสองคน (Dyadic Relationship) เช่น นายไพร ลูกพี่ ลูกน้อง เจ้าแกล่ ลูกไร่ เป็นต้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนระหว่างผลประโยชน์และคุณค่า โดยมีอุดมการณ์ พระเดชพระคุณ และความกตัญญูรู้คุณเป็นตัวเชื่อม

ความสัมพันธ์แบบ “อุปถัมภ์ - ผู้ได้รับอุปถัมภ์” เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองฝ่ายที่พึ่งพากัน แต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกันในกรณีของสังคมไทยความสัมพันธ์แบบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิพ่อปกครองลูก (Paternalism) ที่ผู้มีอำนาจบารมีจะต้องแจกจ่ายผลประโยชน์ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือผู้ด้อยอำนาจบารมี และฝ่ายหลังก็อาศัยระบบดังกล่าว บุคคลที่มีอำนาจหรือผู้ใหญ่ เป็นมรรควิธีในการขจัดปัดเป่าปัญหาและแสวงหาความก้าวหน้าในระบบราชการ และแนวคิดนี้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม และความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งยอมรับความแตกต่างส่วนตัว ในการมีทรัพย์สินและอำนาจวาสนาว่าเป็นสิ่งธรรมดา เนื่องจากสะสมบุญได้แตกต่างกัน

อคิน รพีพัฒน์ (2557 : 45 ; อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2555 : 125) ได้อธิบายว่าสังคมไทยก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชการที่ 5 แบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชนชั้น (Class) หรือ 2 ฐานันดร (Estate) คือชนชั้นปกครองที่ประกอบไปด้วยเจ้าและนาย และชนชั้นที่ถูกปกครอง ซึ่งประกอบไปด้วยไพร่และทาส นายจะมีไพร่เป็นลูกน้องและประกอบเป็นหน่วยปกครองที่เล็กที่สุดในสังคม รวมกันเข้าเป็นกอง เป็นกรมต่าง ๆ ผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือนายก็จะมียศศักดิ์นาสูงขึ้นไปเป็นลำดับ

สังคมไทยโบราณจึงเป็นสังคมที่มีการจัดระบบการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงไปแบบทหาร เป็นวิธีการควบคุมกำลังคน เพื่อทำการผลิตหรือให้บริการแก่รัฐ ทั้งนี้เพราะในช่วงนั้น ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้คน 2 คนขึ้น หรือทั้งสองฝ่ายชำระความสัมพันธ์ไว้ได้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับไพร่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นระบบการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (Social Exchange) รูปแบบซึ่งไม่เหมือนกันผู้เป็นนายได้รับของกำนัลแรงงานที่ไพร่มาช่วยงาน ส่วนค่าธรรมเนียมในการปฏิบัติหน้าที่และการให้ความคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายและการช่มแห่งรังแกจากไพร่ ช่วยเหลือไพร่ในการหลีกเลี่ยงการเกณฑ์แรงงานของทางราชการ (ยามศึกสงครามหรือในยามปกติ เช่น การขุดคลอง การก่อสร้าง) สิ่งที่สำคัญที่ผู้เป็นนายให้แก่ไพร่ก็คือ การคุ้มครองลูกน้องของตนจากสิ่งที่รัฐเรียกร้องและจากภัยอันตรายที่เกิดจากคนอื่น ๆ รวมทั้งการใช้สิทธิต่าง ๆ หรือช่วยเหลือเมื่อเวลากระทำผิดและจะต้องนำขึ้นศาลเพื่อลงโทษ เป็นต้น ในบรรดาชนชั้นปกครองด้วยกันเอง ก็มีความสัมพันธ์ในรูปแบบอุปถัมภ์ สิ่งใหญ่ที่สามารถให้แก่ผู้น้อย ของตนได้คือการเลื่อนฐานะตำแหน่งโดยการเสนอแนะต่อเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่มียศศักดิ์สูงขึ้นไป หรือช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการถูกลงโทษเมื่อลูกน้องของตนกระทำผิด รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ สิ่งที่ถูกน้องทำให้แก่ผู้อุปถัมภ์ของตนก็คือ การให้บริการและการให้การสนับสนุนในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยโบราณที่การอำนาจเมืองขึ้นอยู่กับกำลังคนที่อยู่ในการบังคับบัญชา นายผู้ที่มีลูกน้องมากก็ย่อมเป็นผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองมากตามไปด้วย

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ - ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ไม่ได้หยุดนิ่งคงที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาและความหมาย เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยมและพัฒนามากขึ้น การที่ชาวไร่ชาวนาต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของตน อันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนของสภาพธรรมชาติและตลาด เขาจึงยึดถือบุคคลไว้เป็นที่พึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญต่อการลงทุนทางด้านสังคมมากกว่าเศรษฐกิจ โดยอาจจะยอมขายสินค้าในราคาต่ำเพื่อรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวกับพ่อค้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์ แต่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ในท้องที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีการคมนาคมสะดวกสบาย และมีพ่อค้าคนกลางเข้ามาแข่งขันกันซื้อผลผลิตกับชาวไร่ชาวนา ชาวไร่ชาวนาก็อาจจะขายให้แก่พ่อค้าที่ให้ราคาดีที่สุดก่อน หรือขายสินค้าให้กับพ่อค้าที่รับซื้อแต่ละชนิด

ดังนั้น ในพื้นที่และสถานการณ์เช่นนี้ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ก็อาจจะสุกปรก爛กลายเป็นความสัมพันธ์แบบซื้อขายโดยตรง ในขณะเดียวกันในพื้นที่ที่มีการคมนาคมไม่สะดวก พ่อค้านายทุนมีที่ดินมากและแบ่งให้ผู้รับการอุปถัมภ์หรือลูกน้อง ซึ่งจะขายผลผลิตให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นประจำโดยเจ้าของที่ดินจะให้การอุปถัมภ์ให้เงินกู้ยืมและช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้รับการอุปถัมภ์ จะเปลี่ยนไปสู่ความขัดแย้งมีอัตราสูงหรือมีการบิดพลิ้วหนีหนี บางครั้งจึงพบว่ามีการใช้ความรุนแรงเพื่อเป็นหลักประกันของพันธะสัญญาและความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างพ่อค้ากับชาวนาจะค่อยๆ จางหายไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง ยังมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนชุมชนค่อนข้างน้อยในเรื่องการตัดสินใจและการดำเนินการ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยยะในเชิงนโยบายที่สำคัญดังนี้

1. นายกเทศมนตรีควรเป็นแกนหลักในการลงไปประชาคมด้วยทุกครั้ง
2. นายกเทศมนตรีควรทำหน้าที่พิธีกรในการประชาคมด้วยตนเอง
3. ในการประชาสัมพันธ์นายกเทศมนตรีควรเป็นผู้พูดเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมประชาคมเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน
4. ในการประชามชนนายกเทศมนตรีควรเขียนปัญหาที่ประชาชนเสนอมาด้วยตนเอง เพื่อให้ประชาชนมีความมั่นใจว่าปัญหาที่เสนอมานั้นจะได้รับการแก้ไข
5. ในการดำเนินการนายกเทศมนตรีควรลงมือปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน
6. นายกเทศมนตรีควรลงมือทำควบคู่ไปกับประชาชน
7. นายกเทศมนตรีควรให้การสนับสนุนทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เช่น เงิน แรงงาน อาหาร เพื่อเป็นแบบอย่าง
8. การจัดให้เทศบาลตำบลแสนตุงจัดกลไกการประชามชนรูปแบบใหม่อย่างเป็นทางการ คือการจัดตั้งองค์กรสภาตำบลในเขตเทศบาลตำบลแสนตุง เพื่อให้สภาองค์กรชุมชนทำหน้าที่ส่งเสริมในการมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นร่วมกับนักการเมืองท้องถิ่น
9. ในการคัดเลือกกรรมการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล ควรเป็นการคัดเลือกจากการลงมติของประชาชนแต่ละชุมชน เพื่อให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการวางแผนชุมชนได้มากขึ้น
10. ในปัจจุบันพบว่าบทบาทของผู้นำในเทศบาลตำบลแสนตุง มีบทบาทลดน้อยลง แต่จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีความสำคัญมากขึ้นในกระบวนการวางแผนชุมชน คือ ผลประโยชน์จากการเข้าร่วมกระบวนการวางแผนชุมชน บทบาทของเครือข่ายชุมชนและอุดมการณ์รักท้องถิ่น ดังนั้นเทศบาลตำบลแสนตุง ควรมีมาตรการที่สำคัญต่อไปนี้

10.1 ในการที่จะดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนชุมชนจะต้องมีสิ่งจูงใจที่เป็นรูปธรรมสำหรับประชาชน เช่น ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ หรือได้รับการยอมรับจากสังคมที่ชัดเจน หรือมีสิทธิพิเศษบางประการในการติดต่อประสานงานกับส่วนราชการ

10.2 ควรปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในเทศบาลตำบลแสนตุง เห็นคุณค่าและรักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

10.3 ควรกำหนดกิจกรรมเพื่อรักษาเครือข่ายหรือเพิ่มความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายของชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เช่น จัดกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญ หรือการจัดการศึกษาดูงานร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแสนตุง อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้ คือ

1. ควรทำการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเจาะลึก ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน และมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบเพิ่มเติมในประเด็นที่การศึกษาในเชิงปริมาณไม่สามารถทำได้
2. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชน ในอีก 3 - 5 ปี ข้างหน้าเพื่อให้ทราบถึงหากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนชุมชนในอนาคตหรือไม่